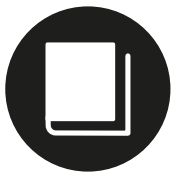

Aktörskap, nätverk och arkitektur

Perspektiv på Wivi Lönn som kvinnlig pionjär

Mia Åkerfelt

doi.org/10.23995/tht.127146

Bokrecension av verket Wivi Lönn 1872–1966. *Arkitehti*. Red. Petteri Kumala. Helsingfors: Finlands Arkitekturmuseum och Parvs förlag, 2022.

Nyckelord: *Wivi Lönn, kvinnlig pionjär, feminism, arkitekturteori*

Synliggörandet av kvinnor inom konst och arkitektur har varit en av de stora linjerna inom den konstvetenskapliga teoribildningen sedan tidigt 1970-tal. Under det senaste decenniet har man igen kunnat se ett ökat internationellt intresse för att lyfta fram kvinnliga pionjärer, framför allt i de regioner där det feministiska perspektivet inte tidigare haft en betydande påverkan på den lokala forskningskulturen. Kvinnliga konstnärer och arkitekter ges separata utställningar och nationella pionjärer lyfts fram för en bredare in-

ternationell publik.¹ Här ligger fokus ofta på att biografiskt presentera konstnärerna för en ny generation museibesökare som nödvändigtvis inte bekantat sig med den äldre forskningen i området. Resultaten tenderar därför att ha ett anslag av nyupptäckt, och konstnärerna presenteras i många fall fristående från tidigare forskning. I några sammanhang har man på senare tid också börjat granska kvinnor som den första generationens feministiska konstvetare återinförde i

1 Här tänker jag exempelvis på The National Gallery i Londons utställning *Artemisia* som visades 3.10.2020–24.1.2021, Museo Nacional del Prado i Madrids *A Tale of Two Women Painters: Sofonisba Anguissola and Lavinia Fontana* 22.10.2019–2.2.2020 samt *Sofonisba – History's Forgotten Miracle* vid Nivaagaards Malerisamling 3.9.2022–15.1.2023. Inom arkitektur kan man exempelvis nämna utställningen *Frau architekt – more than 100 years of women in architecture* som 2020 producerades av Deutsches Architekturmuseum.

konstens och arkitekturens kanon ur ett kritiskt historiografiskt perspektiv.²

I en finländsk kontext kan man se en liknande utveckling när det gäller arkitekten Wivi Lönn, som sedan 1980-talet uppmärksammats som den första kvinna i Finland som öppnade eget arkitektkontor. När det nu gått 150 år sedan hennes födelse figurerar hon i flera olika sammanhang – bland annat i Kristiina Markkanens dubbelbiografi *Wivi & Hanna. Arkkitechdin ja kauppaneuvoksen yhteiset vuodet* eller romanen *Valosta rakentuvat huoneet* av Pirkko Soininen.³ Också Finlands arkitekturmuseum lyfter fram Lönnns produktion i utställningen *Eläköön Wivi Lönn!* som är öppen mellan 29.4.2022 och 23.4.2023 och i den elegant utförda utställningskatalogen *Wivi Lönn 1872–1966. Arkkitehti*. Därtill uppmärksammas också att det är 80 år sedan Architecta, Finlands kvinnliga arkitekters förening, grundades.

Arkitekturmuseet har vidtalat fem experter inom området som alla bidragit med var sin artikel som belyser olika aspekter av Lönnns karriär. En bok om en kvinnlig arkitekt i Finland kan svårigen förbise den expertis inom området som Renja Suominen-Kokkonens forskning bidragit med till fältet. Därför inleds också boken med hennes artikel ”Wivi Lönn, arkkitechdin ura”.

2 Vid Konstvetenskap vid Åbo Akademi har studenterna som skrivit kandidatavhandlingar under Covid-19 pandemin haft i uppdrag att skriva sin avhandling som en litteraturstudie utgående från kritisk historiografiskt perspektiv. Ett vanligt tema studenterna intresserat sig för är hur man skrivit om finländska kvinnliga konstnärer i de finländska översiktsverken om konsthistoria från Eliel Aspelin till ARS Suomen taide. I samband med litteraturöversikterna studenterna gjort står det klart att det är ytterst få forskare internationellt som diskuterar informationen om kvinnliga konstnärer ur ett motsvarande perspektiv. Det är vanligare att hitta historiografiska granskningar av den feministiska teoris framväxt i gemen, men inte hur enskilda konstnärer hanterats i litteraturen.

3 Kristiina Markkanen och Leena Virtanen. *Wivi & Hanna: arkkitechdin ja kauppaneuvoksen yhteiset vuodet*. Jyväskylä: Atena, 2021 och Pirkko Soininen. *Valosta rakentuvat huoneet*. Helsingfors: Bazar, 2021.

Därefter granskar redaktören Petteri Kummala Lönnns offentliga byggnadsproduktion i artikeln ”Wivi Lönnin arkkitehtuurin ääriiviivoja. Läpileikkaus Lönnin arkkitehtuurista julkisten rakennusten kautta”. Lönnns bostadsarkitektur presenteras av Anna-Leena Lehto i artikeln ”Wivi Lönn asumisen arkkitehtina”. Susanna Aaltonen skriver om Lönnns resor i artikeln ”Aberdeen, Pariisi, Wiesbaden – Wivi Lönnin grand tour 1897–1912 ja 1918–1938”. Publikationen avrundas med Hanna Tyveläs artikel med fokus på Lönnns produktion för kvinnorörelsen ”Naisliikkeen arkkitehti Wivi Lönn”. Därtill samlar verket ytterligare nyttig information genom en katalog över Lönnns verk.

Publikationens rubrik låter ändå läsaren förstå att det man har framför sig är en rätt traditionell sammanställning över en arkitekts liv och verk, belyst ur de olika perspektiv som materialet ger möjlighet till. Suominen-Kokkonens inledande artikel ger en bred översikt över Lönnns karriär. Därtill bidrar artikeln med inblickar i forskningsläget kring kvinnliga pionjärer och lyfter flera perspektiv kring tillgång till utbildning, utmaningar i relation till förväntningarna på kvinnorollen och den marknad som stod för beställningarna. Texten inleds med frågan om vad vi egentligen kan veta om våra forskningsobjekt och hur kan man tolka motsägelsefulla källor om vi inte längre kan intervjua personen i fråga. Svaret blir en viktig påminnelse till alla som arbetar med biografisk forskning: vi forskare måste vara ödmjuka inför faktumet att det förflutna är en främmande värld som vi bara kan försöka spåra med hjälp av de till buds stående källorna. Och framför allt att motstå frestelsen att skapa fantasibilder kring fascinerande personer som inte längre kan försvara sig mot våra tolkningar.

I en nutid där intresset för det ytterst personliga är ständigt närvarande blir avsaknaden av det privata, av upplevelser och känslor en aspekt av Lönn som fascinerar. Ett alternativt perspektiv blir då det som Petteri Kummala anlägger i sin artikel om Lönnns offentliga arkitektur – full-

ständig fokus på hennes produktion. I artikeln presenteras några av de mest kända offentliga byggnaderna hon planerat, i kronologisk ordning. I inledningen konstateras att fokus ofta legat på Lönnns tidiga produktion eftersom den var så riklig, men att hon ändå planerat betydande offentliga byggnader också efter första världskriget. Här väcks en förväntan hos läsaren att få veta mer om den senare produktionen, men i slutändan fokuserar texten ändå på de centrala byggnaderna och perioderna i hennes karriär.

I Anna-Leena Lehtos artikel ligger fokus på den bostadsarkitektur som Lönn planerat. Under karriärens gång blev det sammanlagt ett femtiotal bostäder, de sista så sent som under 1950-talets början. Lehto strävar i artikeln efter att sammanlänka Lönnns bostadsdesign med de samtida idealen inom bostadsutformning, huvudsakligen i de nybyggnader Lönn planerade. Texten bygger metodologiskt på stilanalys av olika byggnadskategorier och planlösningar i relation till de förändringar hennes produktion genomgick. Artikeln ger även en inblick i de tekniska lösningar Lönn införde i bostadsarkitekturen samtidigt som informationen kopplas till samtida frågor som hygien- och bostadsreformens syn på familj och boendestandard.

Susanna Aaltonens artikel om Lönnns studieresor bidrar med en mer personlig inblick i Lönnns liv, eftersom just resedagböckerna hör till de få materialtyperna som finns bevarade. Här guidas läsaren genom resedagböckernas sidor, vilka även använts som illustrationer för texten. Just användningen av dagbokssidorna fungerar bra som ett sätt för läsaren att närma sig Lönnns egna tankar och upplevelser utan att för den skull gå in på det spekulativa. Här får man även en bild av Lönnns vänner och kan få en aning om de relationer som var viktiga för henne genom ett mångsidigt utnyttjat material som grund för textens struktur.

Det sista kapitlet av Hanna Tyvelä beskriver Lönnns roll som producent av ritningar för oli-

ka projekt inom kvinnosaksrörelsen. Här framkommer tydligt hur insatt Lönn var i samtidens sociala frågor samtidigt som de presenterade projekten ger en nyanserad bild av hur man vid tiden försökte hantera frågor kring klass och kön. I texten redogörs också för Lönnns stöd till yngre, kvinnliga arkitekter genom att erbjuda arbetsplatser på sitt kontor samt hur hon fungerade som en del i inspirationen till att grunda Architecta. Genom att också ta fasta på föreningens tillkomst bidrar artikeln till att påminna den breda allmänheten om föreningens historia även efter att utställningen i Finlands Arkitekturmuseum avslutats. Som service för läsarna hade man här kunnat lyfta fram den tidigare forskningen i Architectas historia tydligare.

Som helhet fungerar boken i första hand som en uppdaterad sammanställning av den tillgängliga informationen om Lönn, samt ger en inblick i vad det bevarade materialet kan berätta om henne. Ur ett läsarperspektiv hade publikationen gärna fått ha en hårdare redaktionell styrning. Eftersom man i varje artikel behöver upprepa en del grundfakta för att underbygga argumentationen känns texten stundvis repetitiv. Här har speciellt den sista texten en otacksam position, då många av de frågeställningar som kapitlet diskuterar redan i olika grad presenterats i de föregående texterna. Här kunde man haft en tydligare uppdelning mellan artiklarna om vilka ämnen som presenteras var för att ge den sista texten större nyhetsvärde. Som jag ser det ligger utmaningen främst i publikationens grundformat – konstnärsbiografen över en person som i huvudsak kan granskas genom sina ritningar. När Lönnns liv och verk ändå är den röda tråden i publikationen blir risken för upprepningar överhängande.

För att återgå till det forskningsläge som diskuteras i inledningen är detta ett problem som hela forskningsfältet gällande kvinnliga pionjärer har att grunna på. Vi har haft feministisk konstvetenskap i omkring 50 år, men fortfarande går mycket av forskningen vidare i gamla spår, ut-

stakade av branschens egna pionjärer som Linda Nochlin, Rozsika Parker och Griselda Pollock. I den skandinaviska forskningen har hanteringen av kvinnor i konsten paradoxalt nog kommit en aning längre i val av perspektiv utöver ”upptäckandet” och införandet i kanon, vilket på många håll globalt fortfarande är en av de centrala uppgifterna inom feministisk konstvetenskap. Här syftar jag exempelvis på ansatser till kritiskt historiografiska perspektiv eller granskning av kvinnornas konst eller arkitektur i ett exempelvis socialhistoriskt perspektiv. Internationellt är ändå ett starkt fokus på den enskilda kvinnans privatliv och person i skrivandet om pionjärerna det kanske mest synliga perspektivet, vilket samtidigt blir ett metodologiskt problem om det privata materialet saknas.

Här saknar jag själv en generell teoretisk eller metodologisk utveckling som skulle göra det möjligt att börja granska pionjärvinnorna ur helt nya synvinklar. Vilka är de frågeställningar materialet om dessa pionjärvinnor och deras erfarenheter kan bidra med för framtidens forskning? I fråga om detta kan man se att boken om Lönn gör ansatser till att koppla presentationen till den mer diversifierade forskningstradition som finns, exempelvis just genom att lyfta fram teman som bostadsarkitektur och uppdrag för kvinnorörelsen – representanter för ett bredare

sätt att förstå begreppet arkitektur på. Inte bara de offentliga byggnaderna utan hela karriären ges betydelse. Det här kan man ju inte beskylla bokens författare för – detta är en uppgift som alla som forskar i kvinnliga konstnärer inom vårt fält har på sitt bord idag. Trots det gör avsaknaden av helt nya forskningsperspektiv att publikationen lite känns som att man fortsätter i gamla hjulspår. Men bortser man från de teoretiska frågorna utgör ändå publikationen ett relevant bidrag till den arkitekturhistoriska forskningen genom sin heltäckande presentation av Lönnns verksamhet.

Mia Åkerfelt är universitetslektor i konstvetenskap vid Åbo Akademi och forskare i arkitekturhistoria. Hon doktorerade 2011 med avhandlingen *För fremlingarnes trefnad – Byggmästaren Hilda Hongell och iscensättningen av badorten Mariehamn på 1890-talet*. I sin forskning har Åkerfelt intresserat sig för teman kring bland annat arkitektur och ideologi, historiografi och kvinnliga pionjärer. Åkerfelt leder också det Kone-finansierade projektet *Housing, Prefabrication and Export – the architecture of reconstruction in times of crisis*.